

Motion till riksdagen 2020/21:3275

av Juno Blom m.fl. (L)

Stärk barns rättigheter

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den som hör eller förhör ett barn bör ha särskild utbildning för detta och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om information om tolkning och tillämpning av FN:s barnkonvention och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om översyn av målet och indikatorerna för barnrättspolitiken och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om skolgång för barn i skyddat boende och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kompetenskrav för socionomer som i socialtjänsten fattar särskilt långtgående beslut gällande barn och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om regler och rutiner för orosanmälningar och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att barnet ska ha en egen handläggare då barnet förekommer i utredningar som rör någon annan i familjen och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om reformering av LVU och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om mål och struktur för LVU och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om urval av möjliga insatser enligt SoL och LVU inklusive mellantvång och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd i skolan till placerade barn och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd till barn och unga efter avslutad samhällsvård och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om uppföljning och utvärdering av samhällsvården och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om samarbete kring placerade barn och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barn som far illa under placeringen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om socialtjänstens uppföljning av barnärenden och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om verksamheten vid Sis och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om placerade barn som försvinner, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barns rätt till umgänge med andra än vårdnadshavare och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd efter vårdnadsöverflyttningar och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barnets rätt att yttra sig över adoption och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barns rätt till eget ombud och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om straffrättsligt skydd mot misshandel och annat våld mot barn och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om våld mot barn med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om umgängesrätten vid utredning av våld mot barn och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om informella barnäktenskap och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om sambolagen och informella barnäktenskap och tillkännager detta för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barnrättsperspektiv på psykiatri och tillkännager detta för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd till ensamkommande barn och unga och tillkännager detta för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om rättsväsendets arbete mot människohandel med barn och tillkännager detta för regeringen.
31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om Europasamarbetet mot människohandel med barn och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barn vars närstående är frihetsberövade, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Konventionen om barnets rättigheter

Barn ska erkännas, respekteras och skyddas som rättighetsbärare med en individuell personlighet och egna behov och intressen samt rätt till personlig integritet. Denna definition är hämtad från FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer nr 13. Där

framkommer även att ”inget våld mot barn är motiverat, och allt våld mot barn kan förebyggas”. I FN-kommitténs kommentarer framkommer även att majoriteten av våldet sker inom familjen och att det därför krävs insatser och stöd när barn blir offer för umbäranden och svårigheter som drabbar, eller uppstår i, familjer.

Enligt svensk lag som idag inkluderar barnkonventionen finns det en skyldighet att verka för att barn får sina rättigheter tillgodosedda inom varje verksamhetsområde. Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska barnets bästa komma i främsta rummet.

Ur ett liberalt perspektiv är det självklart att alla, oavsett ålder, både ges och tillåts ta plats i samhället. Barn ska vara trygga och tillåtas växa som individer och utvecklas för att kunna ta ansvar för sig själva, sina medmänniskor och sin omgivning. Lika självklart är det att politiken ska utformas i enlighet med Förenta nationernas (FN) konvention om barns rättigheter.

Samtidigt vet vi att verkligheten skiljer sig avsevärt när det gäller vad barn får tillgång till och vad vi lyckas skydda barn från. Det handlar exempelvis om barns skolresultat, barns mående, barns utsatthet för våld, barns rätt till fritid och barns trygghet i närområdet. FN:s kommitté för barnets rättigheter har uttryckt oro över de kommunala och regionala skillnader som gäller genomförandet av barnkonventionen i Sverige.

Denna bild framkommer även i Barnombudsmannens rapport ”Utanförskap, våld och kärlek till orten” (2018). I den rapporten har Barnombudsmannen inhämtat information från fler än 900 barn. Barnombudsmannen har låtit barn berätta om hur det är att växa upp i utsatta områden som enligt statistiken har sämre villkor än andra delar av Sverige. Det handlar om barn som bor i förorter till storstäderna, men även barn som bor i andra kommuner inklusive glesbygdskommuner.

I rapporten framkommer det att barn har upplevt olika former av våld och kriminalitet i vardagen. Barn berättar även om allvarliga kränkningar, trakasserier och våld i skolan och om en vuxenvärld som inte alltid agerar. Även barn på förskolan beskriver våld på förskolan eller i sitt närområde. Barn beskriver hur våldet begränsar deras liv och hur de är rädda för att gå ut på gården. Barn beskriver även hur de känner att vuxenvärlden har låga förväntningar på dem, och andra barn tar upp att de själva har en bristande framtidstro. Barn som upplever att lärare inte trodde på deras förmåga att lära sig och hur det påverkar deras självbild och framtidstro. Barn som redan i årskurs fem tror att det kommer att bli väldigt svårt att hitta jobb i framtiden. Tilltron sänks ju äldre de blir; nästan vart tredje barn i årskurs åtta tror att de kommer att ha svårt att hitta arbete i framtiden.

Barnen beskriver även att när de får möjlighet att påverka exempelvis fritidsaktiviteter eller politiker i kommunen känner de en större makt att förändra sin situation. Barns beskrivning av hur de påverkas av att växa upp i våldsamma miljöer är en verklighet som vi politiker måste ta in. Den stora utmaningen för politiken är att se till att alla barn ska få tillgång till sina grundläggande rättigheter. Att göra deras röster hörda är därför oerhört viktigt med tanke på att beskrivningar av den rådande situationen i vårt samhälle ofta görs av vuxenvärlden.

Bilden upprepas i Bris rapport för 2019 där det framgår att livssituationen för många barn är ohållbar. Rapporten är baserad på data från hundratusentals stödkontakter med barn. Sverige är ett av de länder i världen med högst utskrivning av psykofarmaka för barn och samtalen med Bris om suicid har ökat med 88 procent under åren 2016–2019.

Alla barn ska ha rätt att leva ett hållbart liv fritt från våld, suicidplaner och kriminalitet. För att åstadkomma den förändringen måste barn få komma till tals i frågor som rör dem. Det innebär inte att barn ska bestämma eller besluta om insatser men barns perspektiv måste lyftas och myndigheter har i slutändan ansvaret för att barnets rättigheter säkerställs.

Barnkonventionen blev lag den första januari 2020. Sverige har ratificerat många konventioner, men barnkonventionen har en särskild ställning eftersom den reglerar rättigheterna för de individer som ännu inte har nått den ålder där de i alla sammanhang kan föra sin egen talan och bestämma över sina egna liv.

Därför bör barnrättsperspektivet förtydligas och förstärkas i annan lagstiftning nu när barnkonventionen blivit lag. För att barn ska kunna påverka sin situation och vara delaktiga är det viktigt att ha tillgång till information, inte minst om vilka rättigheter barnet har. Vi som vuxna bär ansvaret för att säkerställa att det finns målgruppsanpassad och tillgänglig information, dels om barnets rättigheter, dels kring den situation barnet befinner sig i.

Barn har rätt att komma till tals i frågor som rör barnet, och åsikterna ska beaktas i relation till barnets ålder och mognad. Denna rätt finns inskriven i barnkonventionen, vilket innebär att de stater som har skrivit under också ska se till så att barnen har möjlighet att utnyttja sina rättigheter även i praktiken. Det kan handla om barnets rätt att komma till tals i frågor som rör barnet som person, exempelvis umgänge, vårdnad och boende, eller rätten att få veta vad som ska hända och varför. I samband med vårdnadstvister borde barnet ha rätt till eget ombud som för dennes talan.

Information till barn och unga om vart de kan vända sig om de behöver hjälp eller stöd, anpassad för målgruppen, ska finnas tillgänglig där barn och unga är, exempelvis i skolan, på idrottsplatsen och på ungdomsgården.

För att kunna leva upp till barnkonventionen bör barn erbjudas stöd av personer som har särskild kompetens att arbeta med barn i exempelvis rättsprocesser eller utredningar. Den som hör eller förhör ett barn bör ha särskild utbildning för detta, och de instanser som har ärenden som rör barn bör ha rutiner för att säkerställa att barnen får komma till tals. Det är avgörande att vuxna som arbetar med barn tydligt skickar signaler att de är medvetna om att det finns barn i utsatta situationer och att de vill veta, har förmågan att bära det utsatta barnets berättelse och att de kommer ta det barnet berättar på allvar. Det är enbart så barn får förtroende för vuxenvärlden och det är avgörande för att åstadkomma förändring.

2018 infördes ett nytt examensmål inom ramen för högskoleförordningen om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Idag gäller detta på grundutbildningen för fysioterapeutexamen, juristexamen, läkarexamen, psykologexamen, socionomexamen, sjuksköterskeexamen och tandläkarexamen. Vi ser ett behov av att tydligt skriva ut att examensmålet även ska omfatta hedersrelaterat våld och förtryck och våld mot barn. Det är också viktigt att detta examensmål finns på alla nivåer som rör lärarutbildning och juristutbildningarna.

Förbättrad information om tolkning och tillämpning av FN:s barnkonvention

Att tillämpa konventionen som lag innebär särskilda utmaningar eftersom Sverige inte ensidigt får utfärda egna författningskommentarer till ett folkrättsligt dokument. Till skillnad från Europakonventionen, som också inkorporerats i svensk rätt, finns det inte

heller någon internationell domstol med behörighet att döma i enskilda fall gällande barnkonventionen.

Det finns därför ett betydande behov av att fortsätta informera om hur FN:s barnkonvention kan tolkas och tillämpas. Särskilt angeläget är det att alla de handläggare i kommuner och myndigheter som avgör enskilda ärenden gällande barn ska ha god kunskap om vad det innebär, och inte innebär, att barnkonventionen nu är del av svensk lag.

Arbetsmarknadsdepartementet publicerade den 14 november 2019 en promemoria med vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter (Ds 2019:23). Detta skedde alltså när sex veckor återstod innan barnkonventionen blev svensk lag. Vår bedömning är att det fortfarande återstår ett betydande informationsbehov, och att ytterligare insatser måste till för att underlätta för olika aktörer att få information om hur man metodmässigt kan gå tillväga när man tolkar och tillämpar en internationell konvention som barnkonventionen.

Barnrättsperspektiv

Begreppet barnperspektiv började användas i samband med att Sverige ratificerade konventionen om barnets rättigheter. Eftersom Liberalernas politik bygger på människors rättigheter föredrar vi att använda begreppet barnrättsperspektiv. Alliansregeringen konstaterade 2010 att barnrättsperspektivet tydligare synliggör barnets rättigheter i alla de åtgärder och beslut som rör barn. Detta perspektivskifte har sin grund i att barn ska ses som rättighetsbärare och att insatser som riktar sig mot barn inte handlar om vuxnas välvillighet utan om barnens självklara rätt. Det är statens ansvar (kommuner och regioner) att se till att barn får sina rättigheter tillgodosedda.

Vårt synsätt på barn påverkar vårt förhållningssätt och vårt tänkande i frågor som rör barns rätt till delaktighet och inflytande. För att vuxenvärlden ska ge det utrymme till barn som de har behov av och rätt till är det avgörande att vi ser barn som kompetenta människor.

Det är viktigt att alla som kommer i kontakt med barn har den kompetens som krävs för att kunna möta barns individuella behov. Det krävs insikt om hur det är att vara barn i olika livssituationer och hur detta påverkar deras utveckling. Det är också viktigt att det finns kunskap om andra aktörers ansvar när det gäller barn och hur samverkan mellan dessa aktörer kan stärkas för barnets bästa. För att barn ska känna tillit till dessa aktörer är det viktigt att det finns kompetens kring hur vi möter barn, hur vi skapar tillitsfulla relationer och hur vi försäkrar att barn kan komma till tals. Det är också viktigt att förmågan finns att informera barn på ett adekvat sätt och att informationen är anpassad för det enskilda barnet. Det är minst lika viktigt att se till att barnet har förstått informationen.

I alla insatser som rör barn måste vi efterfråga barnens synpunkter då det endast är så det blir möjligt att levandegöra barns egna perspektiv.

Målet för barnrättspolitiken

I samband med behandlingen av budgetpropositionen för 2009 beslutade riksdagen om det nuvarande målet för barnrättspolitiken, nämligen att barn och unga ska respekteras och ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande (prop.

2008/09:1). Målet är identiskt med det som år 2002 beslutades för det tidigare politikområdet barnpolitik (prop. 2002/03:1).

Sedan dess har nästan två decennier förflutit, under vilka viktiga förändringar har skett i syfte att stärka barnrättsperspektivet i svensk lag och i offentliga verksamheter. De resultatindikatorer som används hänför sig även de till riksdagsbeslut som ligger långt tillbaka i tiden (prop. 2009/10:232). Det kan också diskuteras om dessa indikatorer på ett tillräckligt heltäckande sätt fångar upp de olika delmålen för barnrättspolitik. Exempelvis riskerar de generella resonemangen om trygghet att osynliggöra komplexiteten i alla de situationer som gör att barn hamnar i oacceptabel otrygghet.

Det finns anledning att göra en översyn av målen för barnrättspolitik och ta fram nya resultatindikatorer som på ett tydligare sätt fångar upp de olika aspekterna på barnrättsfrågorna. Regeringen bör ta initiativ till en sådan översyn och lägga fram nya förslag till riksdagen.

Likvärdig kunskapsskola

För liberaler är kunskapsskolan sättet att ge alla barn en chans att hitta sin väg och uppnå sin dröm, även om starten i livet ser olika ut. Det är ett svek mot barn när närmare 25 procent av de elever som slutade årskurs nio i grundskolan saknade fullständiga betyg. Vår övergripande skolpolitik redovisas i våra skolpolitiska motioner, varför dessa förslag inte upprepas här. Denna generella politik är viktig för alla barn men särskilt betydelsefull för att skolan även ska ge utsatta barn bättre förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. Vi ser även att satsningarna kommer att bidra till att det skapas bättre förutsättningar att kunna erbjuda barn en trygg skola som präglas av studiero och studiemotivation.

Skolgång som skyddsfaktor

Forskning visar övertygande att misslyckad skolgång ökar risken för att senare drabbas av ohälsa, sociala problem och kriminalitet. Ändå nämner inte dagens lagstiftning skolfrånvaro som en riskfaktor i barns liv. De lagar som styr socialtjänsten måste fånga upp alla barn som är i risk för utsatthet, oavsett om barnen är placerade eller bor med sina vårdnadshavare. Liberalerna anser att socialtjänstlagen bör utökas med ett uppdrag till socialnämnderna att aktivt stötta skolgången, tidigt förebygga skolfrånvaro och motverka en avbruten skolgång. Det formella yrkandet finns i vår motion om unga lagöverträdare, där resonemanget också utvecklas närmare.

Trygg skolgång för barn i skyddat boende

Barns skolplikt är lagstadgad. Ändå visar Kvinnofridsbarometern att 8 av 10 kommuner saknar rutiner för att säkra skolgången för barn i skyddat boende.

Om en förälder tvingas flytta med sitt barn till ett skyddat boende kan barnet bli utan skolgång i månader. Extra illa kan skolgången fungera då barnen själva har skyddsskäl. Dessa redan utsatta barn går miste om värdefulla kunskaper, social stimulans och kontakt med sina vänner och andra barn. För många av dessa barn är skolan dessutom den fasta punkten i en osäker tillvaro. Barnens möjligheter att gå i skola måste därför säkras, även när de vistas på ett skyddat boende.

Det kan exempelvis handla om att den våldsutövande meddelas kontaktförbud i området kring barnets skola, om att få skolskjuts eller om att få gå i skolan i den kommun där det skyddade boendet finns.

Sex- och samlevnadsundervisning i skolan för bättre skydd mot övergrepp

Sverige var det första landet i världen med obligatorisk sexualundervisning och i dag ingår sex och samlevnad som en integrerad del i många av kurs- och ämnesplanerna både i grundskolan och på gymnasiet. Begrepp som sexualitet, relationer, kön, jämställdhet och normer är inskrivna i flera av kurs- och ämnesplanerna. Det innebär att ansvaret för kunskapsområdet vilar på flera lärare och att det ska tas upp inom ramen för många kurser och ämnen. Kvaliteten i undervisningen varierar dock alltför mycket mellan olika skolor.

Eftersom sex och samlevnad inte är en obligatorisk del under lärarutbildningen saknar många lärare såväl kunskap om att de ska undervisa i det som verktyg för att faktiskt göra det. Den enskilda läraren lämnas att själv ta fram innehåll men också att veta och se var i undervisningen det faktiskt kommer in. Också i förskolan saknas verktyg och kunskap för att arbeta med dessa frågor. Genom januariavtalet råder nu enighet mellan Liberalerna, Centerpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet om att frågor kring sex och samlevnad ska vara en obligatorisk del av lärarutbildningen, varför vi här inte lägger något formellt yrkande.

Ett av fem barn i Sverige utsätts för någon form av sexuella övergrepp under sin uppväxt. Få ämnen är också så påverkade av sin samtid som just undervisningen i sex och samlevnad. Barn och unga behöver ha kunskap och möjlighet till samtal om sexuella övergrepp, sexuell exploatering, rätten till kroppslig integritet, sexuella gränser, ömsesidighet, kommunikation, stereotypa könsroller och hedersrelaterat våld och förtryck, likaväl som om hur kroppen fungerar fysiskt.

En stärkt socialtjänst för utsatta barn

När föräldrar inte förmår att ta sitt föräldraansvar och försätter barn i en utsatt situation genom exempelvis brister i omsorg, kränkande behandling, hot eller någon form av våld har kommunernas socialtjänst det yttersta ansvaret för att se till att barn som far illa får skydd och stöd. I dessa fall är det viktigt att socialtjänsten tar utgångspunkt i den makt-obalans som kan finnas mellan barn och vårdnadshavare likväl som de intressekonflikter som kan uppstå mellan vad barn ska ha rätt till och hur vårdnadshavare ser på barns rättigheter. I yttersta fall handlar det rentav om maktlöshet som barn kan känna i relation till vårdnadshavare som utsätter barnet likväl som i relation till myndigheter som inte vidtar de åtgärder som barnet är i behov av och har rätt till för att få tillgång till stöd och skydd.

Socialekreterare har en avgörande roll för utsatta barn. I deras arbetsuppgifter ingår att fatta svåra och ingripande beslut som kan vara livsavgörande för barnen. Erfarenhet, kontinuitet och förtroende är viktiga förutsättningar för arbetet, men personalomsättningen i yrket är hög och vakanser täcks ofta med hjälp av bemanningsföretag. Inte sällan är det de minst erfarna som fattar de svåraste besluten som rör utsatta barn.

Socialekreterarnas status bör höjas. Liberalerna har medverkat till att införa behörighetskrav för socialekreterare som fattar beslut i barnnärden, och vi arbetar för att höja lönerna och skapa fler karriärvägar. I flera kommuner är Liberalerna pådrivande

för att införa karriärtjänster, där särskilt kvalificerade socialsekreterare får större ansvar och högre lön.

I en tid då socialtjänsten är under hård press och det är svårt att rekrytera socialsekreterare har det lyfts förslag om att lätta på behörighetskraven. Vi menar att det är fel väg att gå. Ju större utmaningar, desto viktigare är det att de som ska fatta de tunga besluten har rätt kompetens. Däremot behöver socialsekreterarna avlastas och enklare arbetsuppgifter kan överlåtas till socialtjänstassistenter, så att socialsekreterare får mer tid till de uppgifter som de är utbildade för.

Förbättrade regler och rutiner för orosanmälningar

Socialtjänstlagens regler om anmälan av oro för barn reformerades för ett antal år sedan, i syfte att tydliggöra ansvaret för var och en. I lagen står det att alla som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa bör anmäla det till socialnämnden. För bland annat personal i hälso- och sjukvården, tandvården, förskolan, skolan, socialtjänsten, polisen och Kriminalvården gäller en skyldighet att göra orosanmälan. Samma skyldighet gäller också personal som arbetar med barn och unga i yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet eller i annan sådan verksamhet på hälso- och sjukvårdens eller socialtjänstens område.

Sedan lagstiftningen ändrades har antalet orosanmälningar ökat, vilket i grunden är positivt eftersom det tyder på att det förhoppningsvis har blivit mindre vanligt att människor avstår från att anmäla oro på grund av osäkerhet eller okunskap. Samtidigt finns det tecken på att lagändringen inte överallt har fått det genomslag som vore önskvärt. När exempelvis den som är vårdnadshavare anhålls eller häktas för grova våldsbrott borde det rutinmässigt göras orosanmälan även om det grova våldsbrott personen misstänks för inte har begåtts i den egna bostaden eller mot en familjemedlem. Det bör därför göras en utvärdering av de nuvarande reglerna. Om bristerna kan åtgärdas inom ramen för dagens regelverk kan det krävas förbättrad information och förbättrade rutiner hos berörda myndigheter. I annat fall kan lagstiftningen behöva förtydligas ytterligare. Utöver förbättringar i regelverket måste också informationen om orosanmälningar bli bättre och mer samordnad. För att säkerställa det vill vi ge Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram och årligen redovisa nationell statistik över orosanmälningar för barn som far illa.

Stärkt barnrättsperspektiv i socialtjänsten

Enligt socialtjänstlagen och barnkonventionen ska socialtjänsten alltid ha ett barnrättsperspektiv när den handhar ärenden som rör barn. Barnen ska vara delaktiga i handläggningen. I dag har barn som har fyllt 15 år rätt att föra sin egen talan och alla barn ska, oberoende av ålder, ges möjligheter att framföra sina åsikter. Många gånger är det dock svårt för barn att komma till tals, bland annat på grund av den maktobalans som kan finnas mellan barn och vårdnadshavare.

Barnrättsperspektivet behöver också bli tydligare när det är en vuxen som får insatser från socialtjänsten. Barn påverkas och har egna intressen, även om den vuxnes skäl till kontakt med socialtjänsten inte handlar om föräldraskapet. Då ett barn förekommer i socialtjänstens utredningar som rör någon annan i familjen, bör barnet få en egen handläggare. Det behövs löpande vidareutbildning för att öka

kompetensförsörjning för socialsekreterare som jobbar med barnavårdsutredningar samt placerade barn.

Barn och unga i samhällsvård

Samhällsvård av barn och unga beslutas antingen med stöd av socialtjänstlagen (frivillig vård) eller lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Under 2019 fanns totalt 7 300 barn och unga som fick någon form av insats enligt LVU. Barn och unga i samhällsvård har ofta en bakgrund med omfattande social problematik, hos barnet självt eller hos dess föräldrar. För många är prognoserna dåliga, med påtagligt högre risk för missbruk och kriminalitet, psykisk och fysisk ohälsa, misslyckande i skolan, arbetslöshet och bidragsberoende än vad som gäller för befolkningen som helhet.

Behovet av kvalitetsförbättringar gällande socialtjänstens vård är väl dokumenterat, och har också uppmärksammats i flera utredningar, tydligast i Utredningen om tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71). Trots att behovet av och förslagen till kvalitetsförbättringar i samhällsvården är stora har ännu inga initiativ tagits av regeringen i dessa grundläggande delar. Det är mer än fem år sedan LVU-utredningen (SOU 2015:71) föreslog en ny lag om tvångsvård för barn och unga. Utredningens förslag skulle innebära ett stärkt barnrättsperspektiv och en ökad rättssäkerhet för barn i samhällets vård och särskilt för dem som behöver tvångsvård. Det är angeläget att lagförslaget bereds skyndsamt.

Sedan den 1 januari 2020 har FN:s konvention om barnets rättigheter upphöjts till svensk lag. Sverige var ett av de länder som allra först ratificerade konventionen. Att konventionen numera har status av lag skärper ytterligare kraven på regeringen att visa engagemang och initiativkraft för en av de mest eftersatta grupperna av barn och ungdomar i landet.

Liberalerna föreslår därför ett antal åtgärder för att uppnå kvalitetsförbättringar och stärka barnens rätt. Det handlar om följande: 1) inför tydliga mål och krav för tvångsvården i LVU samt omarbeta lagen för ökad tydlighet och begriplighet, 2) ett större urval på möjliga insatser både utifrån SoL och LVU, 3) utveckla stödet till samhällsvårdade barn i skolsituationen samt stärk tillsynen, 4) utveckla stödet till samhällsvårdade barn i skolsituationen samt stärk tillsynen samt 5) utveckla system för utvärdering av samhällsvården.

Tydliga mål och begriplig struktur för LVU

Att omhänderta ett barn för vård enligt LVU är ett av de mest ingripande beslut som samhället kan fatta, i förhållande till både barnet och dess föräldrar. Det är bl.a. mot den bakgrunden anmärkningsvärt att lagen i dess nuvarande utformning inte innehåller några bestämmelser med tydliga mål och krav för vården. Det torde vara en grundläggande fråga om rättssäkerhet att såväl barnet som dess föräldrar kan utläsa av lagen vad man har rätt att kräva av vården och vad som ska känneteckna den. Tydliga mål för vården är rimligen också en förutsättning för en effektiv tillsyn och ett fungerande system för uppföljning och utvärdering.

Därför bör LVU kompletteras med bestämmelser som särskilt anger att vården ska vara trygg och säker, ändamålsenlig och präglad av kontinuitet. Vården ska ges med omtanke och bygga på respekt för barnets eller den unges människovärde och integritet samt med aktning för barnets eller den unges person och egenart. Vården ska ges utifrån en helhetssyn och bedrivas i samverkan med andra berörda samhällsorgan. Vården ska

planeras/utformas utifrån barnets behov och inte utifrån ett föräldraperspektiv. Vi kan inte låta föräldrarätten väga tyngre än ett barns trygghet och stabilitet. Barn ska inte ses som föräldrars ägodelar.

Med att vården ska vara trygg och säker ska förstås att ett barn inte ska utsättas för t.ex. övergrepp under vården. En ändamålsenlig vård innebär exempelvis att ett barn med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning ska erhålla vård i en miljö där sådan kompetens finns. Krav på kontinuitet innebär att ett barn inte ska behöva riskera att omplaceras åtta–tio gånger till olika familjehem under sin uppväxt, vilket faktiskt sker i nuläget. Varje avbrott i vården bör utredas och analyseras så att avbrott kan förebyggas.

LVU i dess nuvarande utformning brister inte enbart i fråga om tydliga mål för vården utan också när det gäller begriplighet och överskådlighet. Även från dem som arbetar inom socialtjänsten finns vittnesmål om svårighet att förstå och tillämpa lagen. Problemen för barn, unga och deras föräldrar att förstå lagen, alltså för dem som primärt berörs, torde vara uppenbara. Därför behöver LVU revideras för att bli mer pedagogisk och överskådlig, och därmed begriplig också för dem som primärt berörs av den. LVU ska vara en skyddslag för barn. Detta handlar om rättssäkerhet.

Ett stärkt barnrättsperspektiv i lagstiftningen förutsätter således att lagen kompletteras med tydliga mål samt att den omarbetas för ökad tydlighet och begriplighet.

Större urval av möjliga insatser

Socialtjänsten behöver ha ett större urval av möjliga insatser inom ramen för både SoL och LVU. Vi vill stärka socialtjänstens befogenheter att besluta om obligatoriska insatser på hemmaplan. I dag är det möjligt att använda så kallat mellantvång för ungdomar på grund av de ungas eget beteende. De kan exempelvis åläggas att delta i behandling under öppna former för missbruk eller dylikt. Däremot ger dagens lagstiftning inte utrymme att använda så kallat mellantvång när riskerna för ett barns utveckling och utsatthet hänger samman med vårdnadshavarnas agerande.

Av den sakpolitiska överenskommelsen mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet framgår att LVU ska skärpas i syfte att öka möjligheterna att utan föräldrars samtycke ge insatser till unga vid misstanke om hedersbrott. Vi välkomnar det och konstaterar samtidigt att den möjligheten bör finnas även när det finns andra orsaker eller motiv till barns utsatthet. I den här typen av insatser är det också viktigt att de vid behov kan utföras utan föräldrars vetskap.

Liberalerna anser att socialnämnden behöver ha möjlighet att besluta om sådana obligatoriska insatser även för föräldrar till ett barn under 18 år. Under förutsättning att barnet inte utsätts för våld, så att mer långtgående åtgärder blir nödvändiga, är målet med en sådan tidig intervention från det allmännas sida att barn ska få tillgång till omsorg och en trygg barndom. Om detta inte är tillräckligt behöver socialtjänsten ha beredskap att oftare gå in med omhändertagande enligt LVU i de fall då detta är nödvändigt för att skydda ett barn.

Vi utvecklar våra förslag närmare i vår motion om insatser för unga lagöverträdare, men mellantvång gentemot vårdnadshavare kan komma i fråga även vid omsorgsbrister där barnet far illa.

Ökat stöd i skolan till placerade barn

En rad forskningsstudier samt rapporter från myndigheter har visat att skolresultaten för barn i samhällsvård är den parameter som har störst betydelse för hur livet ska utvecklas. Misslyckande i skolan är starkt kopplat till påtagligt högre risk för bl.a. missbruk och kriminalitet, ohälsa, självmord och annan förtida död. Flera studier visar att placerade barn, trots likartade kognitiva förutsättningar, i väsentligt lägre grad än jämnåriga klarar av att uppnå behörighet till gymnasiestudier. Misslyckandena i skolan kan bl.a. förklaras av instabil uppväxtmiljö, med återkommande omplaceringar och skolbyten, att frågan inte varit tillräckligt högt prioriterad samt oklar ansvarsfördelning mellan skola och socialtjänst.

I öppna jämförelser från Socialstyrelsen från 2019 framkommer att 43 % av tjugooåriga kvinnor och 34 % av män som var placerade hela årskurs 9 hade avslutat treårigt gymnasium vid tjugoo års ålder 2018. Detta kan jämföras med jämnåriga som inte var placerade, där andelen var 81 % respektive 75 %. Det är således dramatiska skillnader.

Skollagen från år 2010 är relativt tydlig när det gäller skolans ansvar att lämna stöd till elever som riskerar att inte uppnå gällande kunskapskrav. Eleverna ska då skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar. Om elever trots stöd inte når upp till kunskapskraven ska detta anmälas till rektor, som därefter skyndsamt ska utreda och fatta beslut om att eleven ska ges särskilt stöd.

Särskilt stöd i skolan till familjehemsplacerade barn kan se ut på olika sätt, men det är viktigt att de metoder som används är evidensbaserade och är grundade i vetenskap och beprövad erfarenhet. Socialstyrelsen och andra ansvariga myndigheter kan bidra till att sprida kunskap om metoder, såsom Skolfam, som utvecklats för att ge särskilt stöd i skolan till familjehemsplacerade barn och som enligt utvärderingar visar goda resultat. Vilka metoder som används ska bedömas av professionerna utifrån den dokumenterade effekten.

Det är enligt Liberalerna av största betydelse att det görs målmedvetna och systematiska insatser för att öka stödet till barn i samhällsvård. bl.a. fordras stärkt tillsyn av hur ovan nämnda bestämmelser i skollagen tillämpas i praktiken. Troligen behövs också olika former av ökad styrning från nationell nivå för att komma till rätta med problemet. När samhället tar över "föräldraskapet" så kan det inte gå sämre för barn i skolan. Då sviker vi åter dessa barn.

Stöd till barn och unga efter avslutad samhällsvård

Som nämnts tidigare är prognoserna för hur livet ska utvecklas ofta betydligt sämre för barn och unga som befunnit sig i samhällsvård än vad som gäller för barn och unga generellt. Till stor del kan detta sannolikt tillskrivas de uppenbara brister som i nuläget finns i fråga om uppföljning av och stöd till barn och unga efter avslutad vård. Här ligger Sverige, i förhållande till övriga nordiska länder, långt efter när det gäller att prioritera området och erbjuda stöd.

Det behöver därför finnas bestämmelser om att det i genomförandeplanen ska anges hur barnet eller den unge ska förberedas för tiden efter det att vården har upphört. Likaså bör det i socialtjänstlagen införas bestämmelser som förtydligar och konkretiserar vilken inriktning stödet till barn och unga bör ha, efter avslutad vård. Här behövs ett systematiskt utvecklingsarbete med målet att ta fram praktisk kunskap om stöd och hjälp för övergång från placering till ett självständigt vuxenliv. Unga som har varit

placerade och slutar sin placering pga. att de blivit myndiga eller fyllt 21 år måste erbjudas individanpassade riktade insatser vid behov.

Systematisk uppföljning och utvärdering

Utformningen och kvaliteten på samhällsvården har stor, ibland avgörande, betydelse för hur framtiden kommer att se ut för barn som omfattats av vården. Samtidigt uppgår samhällets kostnader för vården till mycket stora belopp. Trots detta saknas för närvarande ett system för systematisk och sammanhållen uppföljning och utvärdering av samhällsvården. Uppföljning och utvärdering utgör dessutom en närmast självklar del av allt utvecklingsarbete.

Mot bl.a. denna bakgrund föreslog LVU-utredningen att regeringen skulle uppdraga åt Myndigheten för vård- och omsorgsanalys att utarbeta ett system för en sådan systematisk och sammanhållen uppföljning och utvärdering. Något sådant uppdrag lämnades aldrig av regeringen. Myndigheten beslutade då, ett antal år efter det att betänkandet överlämnats, att på eget initiativ utarbeta ett förslag till ett sådant system. Förslaget överlämnades till regeringen för en tid sedan, men dessvärre har ännu inte några initiativ från regeringens sida tagits.

På senare tid har även andra studier pekat på skillnader mellan olika grupper av barn i tillgången till insatser från socialtjänsten. Till exempel beviljas pojkar med utländsk bakgrund i mindre grad insatser än pojkar födda i Sverige, trots likartade behov, enligt en rapport från Myndigheten för vård- och omsorgsanalys 2018.

Samhällsvården för barn och unga fordrar på en rad områden ett systematiskt utvecklings- och förbättringsarbete. Mot den bakgrunden är det av största betydelse att regeringen vidtar åtgärder för att få till stånd ett system för systematisk och sammanhållen uppföljning och utvärdering av samhällsvården för barn och unga.

Stärkt samarbete kring placerade barn

Samarbetet mellan skolan, skolhälsovården och socialtjänsten kring barn som har placerats utanför hemmet bör stärkas. Många placerade barn har eftersatta hälsoproblem och har på grund av omsorgsbrist inte fått gå på rutinmässiga hälsokontroller. Forskning visar att familjehemsplacerade barn har mycket höga överrisker för framtida problem som missbruk, kriminalitet och psykisk ohälsa.

Barn reagerar olika på allvarliga händelser. Vissa barn klarar sig på egen hand medan andra får symtom som håller i sig. Det kan vara svårare att känna igen posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) hos barn än hos vuxna. Det är därför viktigt att alla ansvariga runt barn är medvetna och uppmärksamma på symtomen och pratar med de barn som de känner oro för. Barn som har PTSD kan visa olika symtom. PTSD hos barn kan visa sig genom att barn återupplever det som har hänt. Andra barn undviker saker som påminner om det som har hänt, och vissa barn är överdrivet vaksamma. PTSD hos barn kan också leda till att barn har svårt att minnas viktiga delar av det som har hänt. Barn kan även ta på sig skuld och känna skam.

För många barn har hälsovården varit bristfällig före placeringen. Många gånger finns också luckor i dokumentationen kring barnens hälsa. Riksdagen beslutade 2017 att alla placerade barn ska erbjudas en hälsokontroll (bet. 2016/17:SoU11). Det är viktigt att denna innebär en grundlig och systematisk uppföljning av barnens hälsa, och att det sker tillsyn över hur bestämmelsen om hälsokontroller efterlevs.

Barn som far illa under placeringen

Vi bär som samhälle det hela ansvaret för ett placerat barns trygghet, men under de senaste åren har ett flertal domar fallit efter sexuella övergrepp på HVB-hem. Detta är oacceptabelt och går inte att försvara. Inspektionen för vård och omsorgs (Ivo) uppdrag behöver förtydliga att placerade barn och unga i högre grad än i dag ska skyddas och följas upp. Dessutom måste den som är ansvarig för ett HVB-hem ha kunskap och utbildning för att kunna förebygga och upptäcka när ett placerat barn utsätts för sexuella övergrepp och far illa. Socialstyrelsen behöver få i uppdrag att ta fram kunskapsstöd för detta. HVB-hemmen utreder i dag själva misstänkta övergrepp, söker orsaker och systemfel och vidtar därefter åtgärder. När en anställd anmäls av ett placerat barn bör sådana utredningar göras av en oberoende, extern part. Ansvariga för såväl privata som offentligdrivna HVB-hem bör även få en utökad anmälningsplikt direkt till Ivo eller till polisen vid missförhållanden. Våra allra mest utsatta barn och unga måste vara trygga.

Förbättra socialtjänstens uppföljning av barnärenden

Socialtjänstens uppföljning av enskilda barnärenden behöver förbättras. Det är av stor vikt inte bara för de barn som direkt berörs, utan också för att socialtjänsten bättre ska kunna utvärdera effektiviteten av olika insatser och förbättra sina arbetsmetoder på längre sikt.

Under en pågående insats behöver kontinuerlig uppföljning ske där barnets helhetssituation bedöms. När barnets situation kräver det kan socialnämnden behöva göra överväganden betydligt oftare än de sexmånadersintervall som i dag är regel. En större flexibilitet behöver finnas för hur ofta överväganden sker.

En utvärdering av ändringen gällande antal besök en socialsekreterare ska göra under ett år för ett barn som är placerad. Tidigare var det 4 gånger per år enligt Socialstyrelsens föreskrifter, men detta ändrades till att man ska anpassa efter barnets behov. Men här finns det en risk att det blir utifrån vad som blir bäst för socialsekreteraren och inte barnet.

Särskilt viktigt är att en noggrann uppföljning görs då det blir aktuellt att överväga återplacering till barnets vårdnadshavare. Konsekvenserna av att barnet återplaceras med sin förälder ska då utvärderas utifrån barnets aktuella situation och föräldrarnas förutsättningar, och vägas mot de konsekvenser som skulle finnas i att låta barnet stanna kvar i en familjehemsplacering eller annan boendeform i socialtjänstens regi.

Det behöver även finnas möjlighet till uppföljning av de fall då en utredning avslutats utan åtgärd. Även om det inte bedömts motiverat att sätta in en insats kan i många fall socialtjänstens oro för barnets situation kvarstå. Det behöver då finnas ökade möjligheter för socialtjänsten att på eget initiativ följa upp hur barnets situation utvecklats efter viss tid, även om ingen ny orosanmälan inkommit. I betänkandet från utredningen Framtidens socialtjänst (SOU 2020:47) föreslås att tiden för uppföljning efter avslutad utredning ska förlängas från två till sex månader. Detta är ett steg i rätt riktning, men vi anser att tidsgränsen bör förlängas ytterligare.

Likaså behöver uppföljningen förbättras av hur det gått för barnet efter att en placering har avslutats. Också här föreslår utredningen Framtidens socialtjänst en tidsgräns på sex månader. Detta är alldeles för kort med tanke på att många av de barn och unga som blivit placerade har en utsatt situation där i många fall riskfaktorer kvarstår. Det behöver finnas betydligt bättre möjligheter för socialtjänsten att följa upp situationen för tidigare placerade unga även på längre sikt. Utan några jämförelser i

övrigt kan det dras en parallell till hälso- och sjukvården, där uppföljningen i vissa fall kan pågå i årtal efter avslutad behandling om detta bedöms viktigt för den enskilde. Vi är övertygade om att det på motsvarande sätt kan gå att åstadkomma en långtidsuppföljning med respekt för den enskildes integritet även inom socialtjänsten.

Bättre kvalitet hos Sis

De allra flesta barn och unga som behöver placeras i samhällets vård utvecklas bäst i ett familjehem. Men en del som har problem med missbruk, kriminalitet eller psykisk ohälsa kan behöva ett mer kvalificerat stöd och ett boende som har befogenheter att använda visst tvång, exempelvis låsta dörrar. Det är Statens institutionsstyrelses uppgift att tillhandahålla den vården. Tyvärr finns det alltför många tecken på att verksamheten har stora problem.

Det handlar om platsbrist och resursbrist, samtidigt som efterfrågan på vård i Sis regi har ökat. Media, forskare och behandlingspersonalens fackliga organisationer larmar om missförhållanden, om för lite vård och för mycket tvång. Internationell forskning betonar vikten av att ha ett traumamedvetet fokus inom institutionsvård, vilket även Sis rapport från 2012 visar. Det skulle behöva läggas ett uppdrag på Sis att utveckla ett systematiskt utvecklingsarbete kring detta.

Det finns situationer då det kan vara nödvändigt med vissa befogenheter att använda tvång, till skydd för det enskilda barnet och andra, men det ska alltid vara en sista utväg. Tyvärr finns det alltför många exempel på att personalen vid särskilda ungdomshem använt sina befogenheter på ett felaktigt sätt.

Avslöjanden i media kring 2010 och Barnombudsmannens årsrapport 2010 kring missförhållanden ledde till skärpta rutiner hos Statens institutionsstyrelse. Men 2017 avslöjades åter hur avskiljning använts i strid med regelverket. Det har använts som bestraffning mot unga som varit suicidbenägna och det har använts mot barn så unga som nio år.

Sverige har vid flera tillfällen kritiserats både av FN:s kommitté mot tortyr och av FN:s barnrättskommitté för att isolering används mot minderåriga i arrest, häkte och särskilda ungdomshem. Det är inte förenligt med FN:s barnkonvention och inte heller med FN:s konvention mot tortyr. Som både LVU-utredningen (SOU 2015:71) och Barnombudsmannen har påpekat finns det inga som helst terapeutiska effekter av att avskilja ett barn.

Vi menar därför, i likhet med bland annat Advokatsamfundet, Allmänna Barnhuset, Bris, Barnombudsmannen, Rädda Barnen och Unicef, att avskiljning inte bör vara tillåtet, för att säkerställa att incitamenten att använda alternativa metoder blir tillräckligt starka.

Personalen ska ha den kompetens som krävs för att förebygga kritiska situationer och lösa konflikter utan våld eller tvång. Det är också statens ansvar att de särskilda ungdomshemmen har tillräckliga resurser för att säkerställa detta.

Ett annat sätt att förebygga kritiska situationer är att de särskilda ungdomshemmen får arbeta med just de ungdomar som de har kompetens för – de med allvarliga, huvudsakligen psykosociala problem som missbruk och kriminalitet.

Många av de barn och unga som tillhör de särskilda ungdomshemmens målgrupp har en sammansatt problematik och därför behövs ett nära samarbete med barn- och ungdomspsykiatri. Men enligt LVU-utredningen hade knappt en tredjedel av Sis ungdomshem samarbetsavtal om psykiatrisk vård. Det förekommer att hälso- och

sjukvården vägrar att ta emot ungdomar som Sis har bedömt behöver psykiatrisk vård. Institutionschefer rapporterar om svårigheter att få akut hjälp från psykiatrin vid exempelvis suicidförsök, allvarligt självskadebeteende eller psykoser.

Yngre barn bör endast i yttersta undantagsfall vårdas vid särskilda ungdomshem och då inte tillsammans med äldre. Enheterna för yngre barn bör vara små och familjehemliknande, med personal med särskild kompetens att arbeta med yngre barn med allvarliga psykosociala problem.

Genom budgetpropositionen för 2021 möjliggörs stora satsningar på Statens institutionsstyrelse under kommande år, något som lägger grunden för ett förbättringsarbete i verksamheten.

Placerade barn som försvinner

Det förekommer att barn avviker från boenden där de har placerats av samhället. Ofta beror försvinnanden på missförhållanden såsom våld, hot, övergrepp och kränkningar, på psykisk ohälsa eller på att barnen saknar familj och vänner. Ju fler placeringar ett barn har bakom sig, desto större är risken att barnet försvinner, enligt internationell forskning.

Barn som är försvunna lever i en mycket utsatt situation. Det är ett mycket hårt liv, och många lever på gatan. Flickor och pojkar berättar om sexuellt utnyttjande, om hur de har utnyttjats för prostitution. Barnombudsmannens möten med barn och unga visar att många far mycket illa under tiden som avvika och kan ha stora behov av vård och behandling om de återfinns. I den senaste utvärderingsrapporten från Europarådets Greta uppmanas svenska myndigheter att öka sina ansträngningar för att motverka handel med barn, bland annat genom informationsspridning och genom att vidta åtgärder för att hindra försvinnanden av ensamkommande barn. Samhället måste inte minst förebygga att barn avviker genom att placerade barns trygghet säkerställs. Ivo bör få ett särskilt uppdrag att i samarbete med Myndigheten för vårdanalys arbeta för att förebygga försvinnanden, liksom för att säkerställa stöd, skydd och den vård som behövs när ett barn kommer tillbaka. Barn som återvänder måste få berätta och bearbeta det som de har varit med om, inklusive våld, övergrepp, drogberoende och kriminalitet.

Barn som har migrerat till Sverige är en särskild riskgrupp för försvinnanden. Vissa barn som migrerar till Sverige försvinner redan innan de har sökt asyl eller på annat sätt gett sig till känna för myndigheterna. Andra gör det senare. En del försvinner när de har fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd, men det finns också de som försvinner sedan de har fått uppehållstillstånd. En del hittas, men långt ifrån alla. När barn utan skyddsnet kommer till Sverige ökar risken för att de ska utnyttjas inom exempelvis sexhandeln. Många gånger har de även utsatts för övergrepp under flyktvägen till Sverige.

Ärenden om barn i migration som försvinner får inte trilla mellan stolarna. Det är angeläget att tull, gränspolis och andra myndigheter samverkar och ges förutsättningar att utarbeta metoder för en utökad och bättre kontroll.

I dag finns inget samordnat system för att barn som försvinner ska uppmärksammas, och i vissa fall letar ingen. I USA finns organisationen National Center for Missing and Exploited Children (NCMEC) som stöd för polis och socialtjänst såväl när barn försvinner som när de utsätts för övergrepp. Även Sverige bör inrätta en motsvarande funktion, och den institution, socialtjänst eller person som tagit över vården av ett barn bör bli skyldig att rapportera om ett barn försvinner både till polis och till ett sådant

nationellt centrum inom ett dygn efter att barnet försvunnit. Vi vill lagstadga eftersök av alla barn som avviker.

I Liberalernas motion om hedersrelaterat våld och förtryck tar vi upp våra förslag gällande barn som förs ut ur landet för att giftas bort eller könsstympas utomlands.

Barns rätt till umgänge med andra än vårdnadshavare

År 2006 ändrades föräldrabalken så att socialnämnden kan föra talan om umgängesrätt även för andra än vårdnadshavare om detta bedöms vara önskvärt ur barnets synpunkt. Det var en viktig markering av att ett barn inte bara behöver sina vårdnadshavare, utan det kan också finnas andra vuxna som är särskilt viktiga för barnet att ha kontakt med. Det kan handla om styvföräldrar/bonusföräldrar, far- eller morföräldrar eller andra.

Det är viktigt att umgängesfrågorna hela tiden hanteras ur barnets perspektiv. Lagstiftningen ska trygga barnets rätt till kontakt med de vuxna som är viktiga för barnet, inte vuxnas rätt att kräva umgänge med ett barn.

Den aktuella bestämmelsen i föräldrabalken förefaller ha använts ytterst sparsamt av socialnämnderna. Om lagstiftarens intentioner med lagstiftningen inte fått genomslag i praktiken är det allvarligt, och något som går ut över de barn som inte får rätt till umgänge med vuxna som betyder mycket för dem.

Vårdnadslagstiftningen har varit föremål för en översyn inom ramen för 2014 års vårdnadsutredning (SOU 2017:6). Vad gäller barns umgänge med andra än vårdnadshavarna noterar vi dock att utredningen behandlade dessa frågor mycket kursivt. Det är beklagligt, och behovet kvarstår därför av en fördjupad översyn av hur dagens regler fungerar i denna del.

Liberalerna anser att det är viktigt att de barn som behöver umgängesrätt också får den fastställd. Vår ståndpunkt är att föräldrabalken om så krävs måste förtydligas för att säkerställa barns umgängesrätt med andra vuxna än sina vårdnadshavare.

Ökat stöd efter vårdnadsöverflyttningar

När ett barn har placerats i familjehem ska socialnämnden enligt socialtjänstlagen överväga överflyttning av vårdnaden när en placering har pågått i mer än tre år. Om barnet har placerats i mycket ung ålder eller om föräldrarnas förmåga att ta hand om sitt barn är mycket liten skulle det öka barnets trygghet. Ändå sker ganska få vårdnadsöverflyttningar.

När ett familjehem tar över vårdnaden upphör den formella kontakten med socialtjänsten. Det tidigare familjehemmet, nu vårdnadshavarna, får inte längre socialtjänstens hjälp med kontakter med till exempel sjukvården, barn- och ungdomspsykiatri eller barnets föräldrar eller i vårdnadstvister. Det gör vårdnadsöverflyttning till ett stort och svårt steg, som få vågar fatta beslut om. Vi menar att socialtjänstens stöd och tillsyn bör fortsätta också efter en vårdnadsöverflyttning.

Säkerställ barnets rätt att yttra sig över adoption

I barnkonventionen uttrycks principen om barnets rätt till delaktighet. Det barn som är i stånd att bilda egna åsikter har enligt artikel 12 i konventionen rätt att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål ska barnet beredas möjlighet att höras,

antingen direkt eller genom företrädare, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet.

Genom 2018 års reform infördes en lagreglering av barnets rätt att få information och rätten att ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör adoptionen. Därmed förtydligas och skärps barns rätt att komma till tals i adoptionsutredningen, men väl i domstol är det bara den sökande och barnets föräldrar som ska ges tillfälle att yttra sig. Detta är otillfredsställande. För att svensk lag ska garantera barnets rätt att komma till tals genom hela adoptionsprocessen måste även barnet ges rätt att, om det så önskar, yttra sig inför den domstol som har att fatta beslut om adoptionen.

Mot detta kan invändas att det lär vara mycket sällan som en sådan bestämmelse kommer till användning. Det är inget hållbart argument. Det barn som har en stark önskan att själv framföra sin åsikt inför domstolen i en så livsavgörande fråga som en adoption måste ges rätt att göra det.

Otvivelaktigt är det en påfrestande situation för en person under 18 år att framträda inför domstol, men det är i så fall något som talar för ett regelverk som gör att barnet kan göra detta under trygga förhållanden, inte ett skäl för att hindra barnet från att alls göra det. När exempelvis personer under 18 år hörs som vittnen under rättegång finns väl utarbetade riktlinjer för hur detta kan genomföras. Det är i sammanhanget inte oväsentligt att den som har fyllt 15 år själv avgör om han eller hon ska vittna.

Ge barn rätt till eget ombud

Domstol fattar alltför ofta beslut utifrån vuxenperspektiv istället för utifrån barnperspektiv. Barn får inte alltid information för att förstå beslut eller skäl för besluten. Eftersom barnet inte har ett eget ombud i dessa mål är det upp till föräldrar med ofta motstridiga intressen att förklara domstolens beslut för barnet. För att barns rättigheter ska tillgodoses i vårdnadsmålen behöver barn ha rätt till eget ombud som tillvaratar barnets rättigheter under processen. Ombudets uppgift ska vara att tillvarata barnets rätt i vårdnadsprocessen. Ombud bör ha särskild kompetens likt de som idag blir särskilda företrädare för barn i brottmål.

Föräldrarna har ofta motstridiga intressen och informationen till barnet riskerar därför att bli färgat av föräldrarnas inställning och förmåga att återberätta skälen för beslutet. Detta kränker barnens rätt till delaktighet och insyn i process och beslut kring dem.

Utifrån barnets rätt till delaktighet och information bör den domare som fattat beslutet vara skyldig att informera barnet om det beslut som fattats samt förklara skälen till beslutet för barnet. Detta skulle också medföra att det blir svårare för domstolen att fatta beslut över barnets huvud om man vet att de måste stå till svars för sitt beslut.

Våld mot barn

Sverige var det första landet i världen som stiftade en lag mot aga, 1979. Trots detta utsätts fortfarande många barn för våld i Sverige.

Brott mot barn är en brottskategori som är särskilt resurskrävande på grund av snäva tidsfrister och den särskilda arbetsmetodik som används innebärande samverkan och samråd med ett stort antal andra myndigheter och närvaro av åklagare vid de allra flesta barnförhören. Antalet misstankar om brott mot barn ökade under tiden 2015–2019 med 22 procent (från 27 230 till 33 350).

I en nationell kartläggning från Stiftelsen Allmänna Barnhuset som genomfördes av forskarna Carolina Jernbro och Staffan Janson och som publicerades under 2017 uppgav 44 procent av barnen att de hade utsatts för någon typ av våld av en vuxen person någon gång under livet. Det kan handla om fysiskt våld, psykiskt våld, försummelse, upplevt våld mellan vuxna i familjen eller sexuella övergrepp.

I kartläggningen ingick det frågor om ofrihet samt upplevelse av att få välja eller inte välja framtida partner. De elever som svarade att de inte fick välja sin partner var betydligt oftare än andra utsatta för olika former av barnmisshandel; 88 procent hade utsatts för någon form av barnmisshandel någon gång under uppväxten.

I kartläggningen framkom det att de olika formerna av våld i stor utsträckning överlappade varandra och man konstaterade att de barn som riskerar att fara allra mest illa är de som är utsatta för flera olika typer av våld eller våld vid upprepade tillfällen.

Multiutsatta barn definieras som barn som är utsatta för tre eller fler former av barnmisshandel. Det kan handla om fysisk misshandel, upplevt våld mot förälder, försummelse, sexuella övergrepp och psykisk misshandel. I rapporten Multiutsatta barn av Carolina Jernbro och Åsa Landberg beräknas totalt 8,4 % av eleverna i undersökningen vara multiutsatta. De främsta riskfaktorerna för multiutsatthet finns för barn som någon gång bott med en vuxen som har problem med alkohol, narkotika, psykisk sjukdom, suicid eller kriminalitet, men också barn som själva inte får bestämma sin framtida partner. I rapporten framkommer det även att föräldrar med riskbeteende behöver uppmärksammas tidigare, innan barnmisshandeln påbörjats. Rapporten kommer även fram till att genom förstärkning, kompensering, informering och skydd kan barnmisshandel förebyggas, men även att det är nödvändigt att kunskapen kring barnmisshandel och multiutsatthet ökar bland professionella för att lyckas bekämpa det.

Kartläggningen visade även att drygt hälften av de barn som hade blivit utsatta för någon form av våld från vuxna också hade blivit utsatta för mobbning i skolan. De utsatta eleverna mobbade också i större utsträckning andra. Forskningen visar på att många barn i Sverige fortfarande utsätts för olika former av våld, såväl i sin familj som i samhället, samt både av vuxna och av andra barn.

När barn bevittnar våld är det en av de största riskfaktorerna för att även barnet ska utsättas för misshandel. Trots kunskap om detta utreds alltför sällan barnets situation när en vårdnadshavare misstänks ha utsatts för våld av den andra vårdnadshavaren. Socialtjänstlagen pekar på socialtjänstens särskilda ansvar för att ge stöd och hjälp åt de kvinnor som är eller har varit utsatta för våld samt att vara uppmärksamma på att barnen kan behöva stöd och hjälp. Vi menar att regelverket bör förtydligas för att säkerställa dels att barn alltid får komma till tals, dels att barnen får rätt stöd i samband med anmälningar om våld i nära relationer. Barn som har upplevt våld ska ses och behandlas som brottsoffer och därmed bli målsägare. Förutom att barn får rätt till ett eget målsägarbiträde innebär det också att barn kan höras även om vårdnadshavare motsätter sig det.

Ökad kunskap för att upptäcka övergrepp

Hur många barn som någon gång har utsatts för våld av en förälder eller annan vuxen närstående är svårt att säga. Enligt Brå anmäldes sammantaget 23 600 misshandelsbrott mot barn i åldrarna 0–17 år under 2017. Det motsvarar 28 procent av alla anmälda misshandelsbrott. Brå lyfter även att misshandelsbrott mot barn anmäls i hög grad av förskola och skola och att det visar sig att färre misshandelsbrott mot barn anmäls under sommaren. Brå betonar också att mörkertalet är stort när det gäller misshandel av barn.

Det är viktigt att betona att alla myndigheter som kommer i kontakt med barn har anmälningsskyldighet till socialtjänsten vid oro för att ett barn befinner sig i en utsatt situation. Kunskapen om hur man kan upptäcka barn som har utsatts för övergrepp eller far illa varierar dock. Liberalerna vill genom en nationell kunskapsatsning öka förmågan hos alla relevanta aktörer och därmed beredskapen för att identifiera och därmed kunna hjälpa de barn som utsätts för våld och/eller sexuella övergrepp. Detta genom att ge bättre stöd och anmäla oro till socialtjänsten. Förutom exempelvis förskola, skola och socialtjänst är det viktigt att kunskap finns inom hälso- och sjukvården likväl som inom tandvården, då dess aktörer möter barn i stor utsträckning. Det är också viktigt att det finns tydliga rutiner för samverkan mellan dessa aktörer.

Skolor och förskolor ska, utifrån barnens växande mognad och förståelse, informera och arbeta aktivt med barn om vad våld är och vad de ska göra om de själva eller någon kamrat blir utsatta. Barns utsatthet kan bli synlig genom att de professionella aktivt frågar om våld.

Att professioner som möter barn och unga rutinmässigt frågar om våld kan bidra till att fånga upp och tidigt hjälpa utsatta barn. Det får inte vara beroende av personligt engagemang från vissa enskilda personer. Det är viktigt att införa tydlig vägledning och riktlinjer om hur professioner kan ställa frågor kring barns utsatthet för våld och sexuella övergrepp samt att det kopplas ihop med stödinsatser.

Genom tidig upptäckt ökar möjligheten att utsatta barn nås av tidiga stödinsatser. Myndigheter och andra instanser som kommer i kontakt med barn som löper stor risk att utsättas för våld bör rutinmässigt börja fråga om våldsutsatthet. Att systematiskt ställa frågor om våld visar att våldsutsatthet är något som det går att prata om. Enligt skollagen ska elevhälsan främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Varje elev ska erbjudas minst tre hälsobesök.

För att förebygga våld mot barn och stärka barns rätt till skydd och stöd måste det finnas föräldrastöd i alla kommuner. År 2018 beslutade regeringen om en ny nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd med målet att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt. Ett universellt utformat föräldrastöd riskerar dock att inte nå föräldrar i riskzonen. Viktigt är att därför öka förutsättningarna för hembesök. Föräldrastöd är viktigt för att uppnå förändring på sikt, men det räcker inte, utan barnen behöver en egen insats, som utreds utifrån barnets individuella behov. Vi vill ha familjecentraler i fler kommuner för en nära samverkan mellan öppna förskolan, socialtjänsten och mödra- och barnhälsovården. Inget barn ska falla mellan stolarna.

Stärkt straffrättsligt skydd mot misshandel och annat våld mot barn

Barn är särskilt skyddslösa individer och har rätt till ett särskilt straffrättsligt skydd mot olika former av våld och utnyttjande. Det synsättet ligger bakom att lagstiftaren har gjort en total översyn av sexualbrottslagstiftningen för att tydliggöra allvaret i att utsätta barn för övergrepp.

Någon motsvarande översyn har inte gjorts av de delar av brottsbalken som handlar om misshandel och andra våldsbrott samt brott mot frihet och frid. I brottsbalkens tjugonionde kapitel finns allmänna bestämmelser om straffskärpning för brott där någon utnyttjat offrets skyddslösa ställning eller om brottet varit ägnat att skada tryggheten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person, såsom en förälder. Däremot saknas generella brottsrubriceringar gällande våldsbrott mot barn.

Det bör övervägas för- och nackdelar med att revidera brottsbalkens kapitel gällande våldsbrott och brott mot frihet och frid enligt ovan. Där så är motiverat skulle det då, i linje med det synsätt som ligger bakom revisionen av brottsbalkens sexualbrottskapitel, kunna tillskapas särskilda brottsrubriceringar med högre straffskala då brottet begås mot ett barn. Förslag i denna riktning har också tidigare lagts fram av t.ex. Barnrättsutredningen (SOU 2016:19).

Våld mot barn med funktionsnedsättning

Barn med funktionsnedsättningar är extra utsatta för våld, hot och sexuella övergrepp. Dessa barn har ett särskilt behov av stöd, och det offentliga har ett stort ansvar för att förhindra övergrepp genom förebyggande insatser.

Barn med funktionsnedsättningar löper större risk att bli mobbade än andra. De blir oftare slagna av sina föräldrar och utsätts oftare för hot och kränkningar. Enligt en undersökning om mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning uppgav var femte att de hade tvingats till sex före femton års ålder. Unga flickor med intellektuell funktionsnedsättning löper ännu större risk att bli utsatta för sexuella övergrepp, hot, misshandel och äktenskapstvång.

De vuxna som finns runt barn med funktionsnedsättningar behöver vara extra uppmärksamma. De som möter barnen och deras familjer inom vård, habilitering, psykiatri och skola behöver ha kunskap om den ökade risken för misshandel och övergrepp.

Barn som bevittnar våld är brottsoffer

Idag ses barn som bevittnar våld som brottsoffer i den meningen att de kan tillerkännas brottskadeersättning men de får inte målsägandestatus och det är inte brottsligt att låta barn bevittna våld. Att ändra lagen på denna punkt skulle vara ett tydligt ställningstagande för barn. Statlig utredning om barnfridsbrott finns och är ute på remiss. Det är bra och kommer förhoppningsvis att leda till att våld mot barn/barns upplevelser av våld tas på allvar. Rättigheter för barn som bevittnar våld behöver stärkas. Det ska vara brottsligt att tvinga barn att bevittna våld. Barnet ska få målsägandestatus.

Liberalerna har drivit på i budgetförhandlingarna inför 2021 för att de lagförslag som överlämnades i betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32) ska genomföras. I betänkandet lämnades förslag om att en straffbestämmelse om barnfridsbrott bör införas för att stärka det straffrättsliga skyddet för barn som bevittnar brott i nära relationer, att rätten till särskild brottskadeersättning för barn som bevittnat brott ersätts med en rätt till skadestånd, att uppdraget för den särskilda företrädaren för barn utvidgas samt att en straffbestämmelse om uppmaning till självmord införs. Utredningen föreslog även att det införs en särskild straffbestämmelse om barnfridsbrott. Bestämmelsen föreslås innebära ett särskilt straffansvar för den som begår en brottslig gärning mot en närstående person och gärningen bevittnas av ett barn, om gärningen är ägnad att skada tryggheten eller tilliten hos barnet i förhållande till någon av dessa personer. Straffskalan föreslås vara fängelse i högst två år.

Liberalerna har i budgetpropositionen för 2021 medverkat till anslagshöjningar som möjliggör detta. Vi konstaterar också att regeringen har aviserat att den avser att under nästa år lägga fram ett lagförslag som innebär att det blir straffbart att utsätta ett barn för

att bevittna våld eller andra brottsliga handlingar i nära relationer. För att stärka barnens ställning generellt kommer regeringen även föreslå att uppdraget för den särskilda företrädaren för barn utvidgas.

Begränsa umgängesrätten vid utredning av våld mot barn

Idag är det inte ovanligt att domstol till exempel dömer till umgänge under pågående förundersökning om brott mot barnet eller den andre föräldern. Det är inte heller ovanligt att domstol dömer till umgänge under tid som barnet bor på skyddat boende eller då barnet lever med sekretessmarkering. Det förekommer också att domstol beslutar att hämtning och lämning av barnet vid umgänge ska ske vid skola/förskola i fall då barn lever med sekretessmarkering till följd av föräldrarnas våld. Detta är motsäggelsefullt då samhället å ena sidan har valt att skydda barnet/den andre föräldern från att uppleva/utsättas för våld och å andra sidan riskerar att försvaga det skydd som samhället erbjuder. Utöver detta läggs ett stort ansvar på barnet att inte röja vistelsen vid umgänge. När det i ett mål om vårdnad, boende och umgänge kommer fram uppgifter som visar att det kan ha förekommit våld, exempelvis en polisanmälan, sekretessmarkering eller placering på skyddat boende bör domstolen i större utsträckning avvakta med umgänge tills dessa frågor utretts grundligare.

Nationell strategi mot våld mot barn – med tydligt hedersperspektiv

Liberalerna anser att det krävs en samlad strategi för att motverka våld mot barn, vilket även Barnombudsmannen anser vara nödvändigt. Denna strategi blir nu verklighet inom ramen för januarisamarbetet och en utredning kommer att tillsättas under hösten 2020 för att ta fram den.

Fördelen med en nationell strategi är att den ger möjlighet att anlägga ett helhetsperspektiv och en sammanhållen politik. Frågorna berör många olika myndigheter, liksom kommuner, landsting och civilsamhället. Det handlar om det enskilda barnets möjligheter att göra sin röst hörd och det handlar om förutsättningarna för omvärlden att agera när ett barn far illa. Lagstiftningen behöver ses över brett, och den transnationella dimension som innebär att barn kan föras ut ur Sverige måste finnas med.

Genom en samlad nationell strategi kan vi förebygga att barn bedöms med olika måttstockar. I dag händer det alltför ofta att barn bemöts på olika sätt beroende på utländsk bakgrund, bostadsort, funktionsnedsättning, status som ensamkommande, föräldrar med psykisk ohälsa eller missbruk.

Alla barn har rätt till en uppväxt fri från förtryck och våld. På grund av hedersförtryckets särskilda aspekter behöver den också ha ett tydligt fokus på barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck i alla dess uttrycksformer.

Från Liberalernas sida är vi av ståndpunkten att den nationella strategin mot våld mot barn behöver omfatta allt våld som barn riskerar att utsättas för såsom i hemmet, på skolan, på institutioner, i bostadsområdet och på allmänna platser. Det är ett politiskt ansvar att skydda alla barn från alla former av våld. Staten ska se till att skydda varje barn genom tydliga satsningar på utbildning om barns villkor, sociala åtgärder och tydlig lagstiftning. Relevanta myndigheter har en skyldighet att ge våldsutsatta barn det stöd och skydd som de har rätt till och behov av. Genom en tydlig struktur för roll- och ansvarsfördelning mellan myndigheter ökar förutsättningarna för den samverkan som är nödvändig för att på bästa sätt bekämpa våld mot barn och ge de redan utsatta barnen rätt vård, stöd och skydd.

Barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck

Barn är maktlösa och dessutom helt beroende av sina föräldrar. Det gör att deras utsatthet i det hedersrelaterade förtrycket är desto större. Det får inte ligga på det unga barnet att själv kämpa för sina rättigheter, utan ansvaret är vuxenvärldens att försvara barnets rättigheter.

Barn som lever i en hederskontext är utsatta för särskilda riskfaktorer jämfört med andra barn. Det hedersrelaterade förtrycket är oftast kollektivt utövat, vilket skiljer det från flertalet andra typer av våld och förtryck. Förtrycket motiveras också med ett värdesystem där hela familjens heder och anseende görs beroende av att barnen underordnar sig. Ibland är en och samma person både själv utsatt för och utövare av hedersrelaterat våld och förtryck – detta gäller inte minst pojkar och unga män.

Det är viktigt att hålla i minnet att det hedersrelaterade förtrycket rör sig över hela skalan. Förtryckets uttrycksformer löper från kontroll, förbud och frihetsinskränkningar i vardagen till hot, misshandel, tvångsäktenskap, barnäktenskap, bortförande utomlands, könsstympning, påtvingade självmord och mord.

Debatten om hedersrelaterat förtryck har i stor utsträckning handlat om unga våldsutsatta kvinnor och i viss mån unga våldsutsatta män. Detta är viktigt, men barnrättsperspektivet har inte synliggjorts tillräckligt tydligt. Synen på våldsutsatta barn måste förändras och barns utsatta belägenhet i förhållande till de vuxna måste sättas i fokus.

Barns skydd mot informella barnäktenskap

Efter långvarigt arbete, där Liberalerna varit pådrivande, fattade riksdagen i november 2018 beslut om att helt stänga möjligheten för att erkänna utomlands ingångna barnäktenskap. Därmed har Sverige äntligen infört ett totalt förbud mot att svenska myndigheter i något sammanhang erkänner barn under 18 år som gifta. Detta är en viktig seger för barns rättigheter.

Icke desto mindre finns det behov av att fortsätta se över barns skydd mot att hamna i situationer där omgivningen behandlar dem som bortgifta med vuxna. Även om det inte längre kommer att finnas möjlighet att få ett sådant äktenskap juridiskt erkänt är det ett faktum att många av de barn och unga som lever under ett tryck från omgivningens hedersnormer kommer att försättas i ett läge där de i praktiken kommer leva i ett äktenskapsliknande förhållande. Svenska myndigheter får aldrig agera på ett sätt som legitimerar detta. Till exempel är det oacceptabelt att det hösten 2015 och framåt förekom att barn av svenska myndigheter placerades hos den vuxna man de blivit bortgifta med. Det vilar ett stort ansvar på socialtjänsten, överförmyndare och domstolar att säkerställa att barn som förmåtts till formella eller informella barnäktenskap inte familjehemsplaceras hos vare sig den vuxna partnern eller andra släktingar till den vuxna partnern. Inte heller ska den vuxna partnern eller dennes släktingar i något sammanhang kunna vara särskilt förordnad vårdnadshavare eller god man för barnet. I de fall barnet har fött barn i barnäktenskapen är det viktigt att båda barnen får tillgång till stöd utifrån båda barnens individuella behov.

Sambolagen i förhållande till informella barnäktenskap

Till skillnad från äktenskapsbalken finns det i sambolagen inte någon formell åldersgräns. Detta gör att även vuxnas förhållanden med omyndiga räknas som samboförhållanden i lagens mening. Den enda undre åldersgräns som torde kunna tillämpas är 15-årsgränsen för sexuellt umgänge, eftersom det i lagens förarbeten framgår att sambo-

lagen tar sikte på parförhållanden, och att det med parförhållande i lagens mening avses att personerna ska bo tillsammans i ett förhållande vari normalt ingår sexuellt samliv.

Det finns naturligtvis ett stort antal samboförhållanden mellan en vuxen och en omyndig som ingås fullt frivilligt och utan tvång eller påtryckningar. Det kan handla om en sjuttonåring som blir kär i en nittonåring och flyttar in i hens studentlägenhet. Men det finns också situationer där det som räknas som samboförhållanden i praktiken kan handla om informella barnäktenskap.

Att detta är ett reellt problem visas av Statistiska centralbyråns registerbaserade hushållsstatistik. Av statistik för 2017, som är det senast tillgängliga året, framgår att 45 personer under 18 år hade barn tillsammans med en vuxen person som de levde i ett samboförhållande med. Av dessa 45 personer var 44 flickor. Det är samma patriarkala maktmönster som återspeglas i statistiken över utomlands bortgifta barn som kommer till Sverige: vuxna män som bor ihop med minderåriga flickor.

När den som är minderårig flyttar samman med en myndig person uppkommer frågor om makt. Den som är under 18 år har inte samma rättsliga självbestämmande som en myndig person och kan inte själv göra sina intressen gällande på samma sätt. Maktdimensionen blir särskilt påtaglig när den vuxna personen är väsentligt äldre. Barn som blir föräldrar är typiskt sett i en utsatt situation och frågorna kring barnets utsatthet blir än mer brännande när det handlar om ett barn som blir förälder samtidigt som barnet är beroende av en väsentligt äldre person för bostad och vardagsekonomi. Socialtjänsten har i dessa lägen en central roll att bevaka barnets intressen, oavsett om det görs orosanmälningar eller inte.

Det finns också skäl att problematisera det faktum att avsaknaden av åldersgräns innebär att sambolagen blir fullt ut tillämplig trots att barn under 18 år har begränsad rättslig handlingsförmåga i ekonomiska frågor. En analys bör göras så att inte sambolagen i något sammanhang kan användas för att ge legitimitet och erkännande åt samma förtryckande traditioner som ligger bakom barnäktenskap i juridisk mening.

Barnrättsperspektiv på psykiatri

Lagstiftningen om psykiatrisk vård saknar i dag skrivningar om barns behov och rättigheter. Barn vittnar om att de inte alltid får information om vad deras psykiatriska vård går ut på och om att de känner sig negligerade och tappar hoppet om att få hjälp. Barnens rätt till självbestämmande och integritet ska stärkas. Det måste tydliggöras att barn har rätt till information, delaktighet och inflytande. Det händer att föräldrar hindrar sitt barn från att söka vård och fördröjer hjälp. Vi liberaler vill därför att barn ska kunna söka vård utan föräldrarnas vetskap. Lagstiftningen måste helt enkelt ändras från dagens föräldraperspektiv till att ha barns behov i fokus.

Det behövs på många håll ett närmare samarbete mellan sjukvård, elevhälsa och socialtjänst. Dessutom behöver vårdgarantin värna barn med psykisk ohälsa. Inte mer än en månad ska ett barn behöva vänta på specialistvård eller psykologhjälp. Denna garanti måste givetvis även omfatta återbesök – en kroniskt sjuk människa måste få den vård hon behöver, så länge hon behöver den.

Bättre stöd till ensamkommande barn och unga

Enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd samt socialtjänstlagens förarbeten har socialtjänsten ett särskilt ansvar för barn och unga i åldersgruppen 0–20 år. Man har bedömt att om en ung person behöver stöd från socialtjänsten bör det inte upphöra tvärt på 18-årsdagen utan fasas ut.

När en ung asylsökande eller nyanländ anses vara över 18 år försvinner dock ofta till stor del samhällets stöd. På kommunal nivå görs olika bedömningar av hur mycket stöd unga asylsökande och nyanlända som bedömts som 18 år är i behov av. Olika ungdomar har naturligtvis olika behov. Vi anser att det bör vara det individuella behovet, inte hur länge man har funnits i landet, som ska avgöra när stödet upphör. Regeringen bör överväga om socialtjänstens särskilda ansvar för barn och unga i åldersgruppen 0–20 år behöver förtydligas.

I debatten om ensamkommande barn har det saknats ett tydligt fokus på ensamkommande flickors situation. I Socialstyrelsens lägesrapport 2020 framkommer att andelen ensamkommande flickor har ökat successivt under åren 2015–2019. År 2019 utgjorde de 28 % av det totala antalet ensamkommande barn, och under 2015 var det 8 %. De flesta ensamkommande flickor kommer från länder där könsstympning och barnäktenskap är vanligt, framkommer i rapporten. Rapporten lyfter även att en stor andel av de ensamkommande flickorna sökte asyl på anknytning. Således placerades många av de ensamkommande flickorna i nätverkshem, en form av familjehem. Det framkommer även i rapporten att det finns risker när ensamkommande flickor placeras i nätverkshem som socialnämnden bör vara uppmärksamma på. De risker som anges är bland annat hedersrelaterat våld och förtryck, människohandel samt utnyttjande och exploatering i hushållslaveri (sexuellt eller annat). Mot bakgrund av detta är det av yttersta vikt att ansvariga myndigheter såsom Migrationsverket, socialtjänsten, hälso- och sjukvården och rättsväsendet har den kompetens som krävs för att identifiera barns utsatthet. Liberalerna anser att ensamkommande flickor inte ska placeras i nätverkshem om det finns minsta tvivel kring den ensamkommande flickans situation. Det gäller likväl för ensamkommande pojkar.

Rättsväsendets arbete mot människohandel med barn

Det är mycket viktigt att barnperspektivet alltid finns närvarande i arbetet mot människohandel och kommersiell handel med sex. Offrens utsatthet vid denna form av brottslighet är än större när det handlar om barn.

Det behöver finnas god kunskap kring kommersiell sexuell exploatering av barn i hela rättskedjan, från poliser och åklagare till domstolsväsendet. För att upptäcka och förebygga sexualbrott mot barn behöver även andra som arbetar med barn, exempelvis de inom socialtjänsten och skolhälsovården, höjd kunskap. Det är viktigt att kunskapen om deras rättigheter och utsatthet för kommersiell sexuell exploatering förmedlas till alla som arbetar med barn, också till dem som i sin framtida profession kommer att möta och arbeta med barn.

Stärk Europasamarbetet mot människohandel med barn

Enligt Europol finns det 3 600 olika nätverk av organiserad brottslighet som är aktiva i EU. Deras verksamhet är ofta diversifierad, med många olika kriminella verksamheter samlade i koncernliknande strukturer. I den organiserade brottslighetens alltmer diversi-

fierade portfölj är människohandel med barn för sexuella ändamål ett mycket lönsamt affärsområde. Barn förs dit efterfrågan finns.

EU-kommissionen har varit pådrivande i kampen mot människohandel, bland annat genom det så kallade traffickingdirektivet 2011 (2011/36/EU). Traffickingdirektivet innehåller minimiregler om brottsrekvisit, det vill säga förutsättningarna för att en gärning ska vara straffbar, och om påföljder för människohandel. EU har även regler som ger tredjelandsmedborgare som har fallit offer för människohandel rätt till uppehållstillstånd i minst sex månader om de samarbetar med polisen för att motverka människohandel och olaglig invandring. Rätten gäller även för personer som själva har invandrat olagligt till EU.

Att rätten att stanna i EU har begränsats till sex månader gör dock att många offer inte anser det värt priset att ta den risk det innebär att träda fram. För att offer för människohandel ska våga ge sig till känna och vittna bör deras möjlighet att få uppehållstillstånd i EU stärkas.

Liberalerna anser att EU ska utöka sitt arbete för att skapa varningssystem och samarbeta tätt med myndigheter i ursprungsländer för människohandel och i länder där barn utsätts för övergrepp. På längre sikt vill Liberalerna att EU:s polissamarbete Eurojust ges möjlighet att agera operativt runt om i Europa mot gränsöverskridande grov brottslighet. Samma ska gälla åklagarsamarbetet Eurojusts motsvarande roll vad gäller samordnad ledning av förundersökningar.

En sammanhållen reform av Eurojust i denna riktning kräver fördragsändring och det finns mycket att göra på vägen dit för att stärka det gemensamma arbetet mot grov gränsöverskridande brottslighet. För vår övergripande politik om det europeiska brottsbekämpande samarbetet hänvisar vi till vår motion om grov organiserad brottslighet.

Barn som kommer till genom värdmoderskap

Liberalerna betonar att barn som kommer till genom värdmoderskap i utlandet ska ges samma förutsättningar som andra barn. Regleringen kring mottagandet av barnen måste därför skyndsamt ses över. Sveriges skyldighet att tillgodose ett barnrättsperspektiv för dessa barn måste särskiljas från frågan om huruvida värdmoderskap bör bli en tillåten metod i Sverige inom assisterad befruktning. Vår politik kring värdmoderskap utvecklar vi i en motion om familjerätt, där också de formella yrkandena finns.

Barn med funktionsnedsättning

Alla barn ska kunna förverkliga sig själva, med eller utan funktionsnedsättning. Alla barn är olika och alla barn har rätt att vara med i samhället på lika villkor. Vår funktionshinderspolitik handlar om att riva hinder, så att alla barn ska kunna bli sitt bästa jag. Därför ser Liberalerna att återupprättandet av LSS och personlig assistans ska ske skyndsamt. Det är också viktigt att det finns ett fritt val av hjälpmedel för funktionsnedsatta barn i hela landet.

Myndigheter måste även samverka för att ge barn med funktionsnedsättning bästa möjliga stöd. Även stödet i skolan måste stärkas för barn med funktionsnedsättning. För en närmare beskrivning av vår funktionshinderspolitik hänvisas till Liberalernas kommittémotion, där också de formella yrkandena finns.

Barn vars närstående är frihetsberövade

Barn som har en vårdnadshavare eller ett syskon som har frihetsberövats mår sämre och drabbas oftare av psykisk ohälsa. Det borde inte behöva vara så. Liberalerna vill ge barnen en bättre start i livet genom medel till organisationer som stöttar och lyfter dessa barn och som har kunskap och metoder som fungerar. Inget barn ska behöva leva med en blytyngd runt foten för vad hans eller hennes föräldrar har gjort, eller vad han eller hon själv har drabbats av.

Juno Blom (L)

Lina Nordquist (L)

Maria Nilsson (L)

Christer Nylander (L)

Allan Widman (L)

Johan Pehrson (L)

Gulan Avcı (L)

Mats Persson (L)